

OSMANLI KİTAP KÜLTÜRÜ

Cârullah Efendi Kütüphanesi ve Derkenar Notları

Editör
Berat Açıl

ilem
KİTAPLIĞI

YAYIN NO: 1153
İLEM Kitaplığı No: 04
Araştırma No: 01
ISBN: 978-605-320-057-4
© 1. Basım, Şubat 2015

ilem
KİTAPLIĞI
ilem.org.tr

nobel
nobelyayin.com

OSMANLI KİTAP KÜLTÜRÜ - Cârullah Efendi Kütüphanesi ve Derkenar Notları

Editör: Berat Açıl

Copyright 2015, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir. Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-

Redaksiyon: İlhan Süzğün
Sayfa Tasarımı: Tarkan Kara -erdal@nobelyayin.com-
Kapak Tasarımı: Furkan Selçuk Ertargın
Görsel Telif Bilgisi: © Maksim Shebeko - fotolia.com
Baskı Sorumlusu: Halil Yeşil
Baskı ve Cilt: Hazar Reklam Matbaacılık Sertifika No.: 26482
Kazım Karabekir Cad. 7/56-57 İskitler / Ankara

Dağıtım: Volkan Kurt -volkankurt@nobelyayin.com- +90 312 418 20 10
Emrah Dursun -emrah@nobelyayin.com-
Çetin Erdoğan -cetin@nobelyayin.com-
Serhat Geçkaldı -serhat@nobelyayin.com-
Tanıtım: Sadık Küçükakman -sadik@nobelyayin.com-
Yavuz Şahin -yavuz@nobelyayin.com-
Onur Uysal -onur@nobelyayin.com-
Emre Akkuş -emre@nobelkitap.com-
Sipariş: -siparis@nobelyayin.com-
e-satış: -esatis@nobelkitap.com-

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI

Açıl, Berat.

OSMANLI KİTAP KÜLTÜRÜ - Cârullah Efendi Kütüphanesi ve Derkenar Notları / Berat Açıl

1. Basım, XIV+392 s., 16,5x24 mm

Kaynakça ve dizin var.

ISBN 978-605-320-057-4

1. Osmanlı kitap kültürü 2. Der-kenâr notları 3. Cârullah Efendi

NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ.
Ankara Dağıtım Kültür Mah. Mithatpaşa Cad. No.: 74 B-01/02 Katlay / ANKARA
Tel: 0312 418 20 10 Faks: 0312 418 30 20 / www.nobelyayin.com nobel@nobelyayin.com
Merkez İOSB Abdülkadir Geylani Cad. No.: 2/A Ostim / ANKARA Tel/Faks: 0312 386 00 91

www.nobelkitap.com

İÇİNDEKİLER

Kitap Kültürü Çalışmalarının Genel Seyri: Bir Medhal	1
<i>Berat Açıl</i>	
Bir Osmanlı Âlimi Veliyyüddin Cârullah Efendi'nin Terceme-i Hâli	17
<i>Muhammed Usame Onuş</i>	

I. BÖLÜM İSLAMİ İLİMLER

Yazının Ufku, Kayıtların Dili: İslâm Dünyasında Yazı Kültürü ve Cârullah Efendinin Notları	49
<i>İbrahim Halil Üçer</i>	
Cârullah Efendi'nin Kıraat Notları	67
<i>Seyfullah Efe</i>	
Osmanlı'da Kitap Kültürü Açısından Veliyyüddin Cârullah Efendi'nin Hadis Kitaplarındaki Notları	91
<i>Abdullah Taha İmamoğlu</i>	
Veliyyüddin Cârullah Efendi'nin Fıkıh Usûlüne Dair Notları	107
<i>Asım Cüneyd Köksal</i>	
Bir Osmanlı Âliminin Bir Ömre Yayılan Okuma Serüveni: Veliyyüddin Cârullah Efendi'nin Fırû-ı Fıkıh Eserlerine Düştüğü Notlar	123
<i>Özgür Kavak</i>	
Veliyyüddin Cârullah Efendi'nin Fıkıh Kütüphanesi ve Notları	183
<i>Pehlul Düzenli</i>	
Der-Kenar'ın Gölgesinde: Cârullah Efendi'nin Tasavvuf Kitaplarına Düştüğü Notlar	205
<i>Sami Arslan</i>	
Kitap ve Sahibü'l-Kütüp: Cârullah Efendi'nin Siyer ve Tarih Kitapları	255
<i>Tuba Nur Saraçoğlu</i>	

II. BÖLÜM
AKLÎ İLİMLER

- Matematik Bilimlerine Meraklı Bir Âlim: Cârullah Efendi
Koleksiyonu'nun Söyledikleri 283
Hasan Umut
- Cârullah Efendi'nin Cifir ve Tıp İlimlerine Dair Kitapları 297
Fatih Usluer

III. BÖLÜM
DİL VE EDEBİYAT

- Veliyyüddin Cârullah Efendi'nin Dil İlimleri ile İlgili Kitaplara
Düştüğü Notlar 315
Ali Benli
- Edebiyatın İlmi veya İlmin Edebiyatı: Cârullah Efendi'nin Edebiyat
Koleksiyonunu Kenardan Okumak 339
Berat Açıl
- Toplu Kaynakça 371
- Dizin 385

Tablo ve Resimler

Tablo 1: Cârullah Efendi'nin Kitap Edinme Sıklığı	344
Tablo 2: Kitapların Temellük Tarihleri	345
Tablo 3: Kitapların Satın Alınma Sıklıkları ve Yüzdeleri	346
Tablo 4: Cârullah Efendi'nin Kitap Satın Aldığı Yerler	347
Resim 1: Cârullah Efendi Kütüphanesi Vakıf Mührü (1. İstif)	353
Resim 2: Cârullah Efendi Kütüphanesi Vakıf Mührü (2. İstif)	354
Resim 3: Cârullah Efendi'nin Temellük Mührü	355

Teşekkür

Elinizdeki kitap ülkemizde çok az gelişmiş bir alana dair bir konuyu odağa aldığı için hazırlık aşamasında birçok zorlukla baş etmeye çalışmak zorunda kaldı. Çok az bilinen bir âlimin yazma eserlerde bulunan derkenar notlarını kitap kültürü açısından ve fakat notların yer aldığı ilmi de dikkate alarak incelemek için iki hususiyete birden sahip araştırmacılarla çalışmak gerekiyordu: Araştırmacıların hem kitap kültürüne ilgi duymaları hem de kendi disiplinini iyi bilmeleri hazırlayacağımız kitap için elzemdi. Cârullah Efendi koleksiyonunda yer alan tüm notları tespit edip söz konusu notları ilimlere göre tasnif ettikten sonra kıymetli akademisyenlerden bu notlardan ortaya çıkan kitap kültürünü bir makaleyle incelemelerini talep ettik. Türkiye’de yenice gelişen bir alanda böylesi araştırmacılar bulmak kolay değildi. Dolayısıyla zor bir işe soyunan bu projeyi destekleyen, yürüten ve tamamlanmasında en az benim kadar emek sarf eden İLEM (İlmî Etüdler Derneği) ve başkanı Lütfi Sunar’dan başlamak kaydıyla birçok kurum ve kişiye teşekkür borçluyum.

Proje yıllar önce kıymetli ilim adamı Şükrü Özen’in Cârullah Efendi’nin derkenar notlarından beni haberdar etmesiyle zihnimde başlamış oldu. Yoğunluğundan dolayı projede yer alamayan Şükrü Özen’e müteşekkirim. Projenin olgunlaşmasını sağlayan ikinci etmen kitap kültürü hakkında İLEM’de verdiğim birer ders ve atölyeden sonra değerli dostum Lütfi Sunar’ın teşvikiydi. Hem kendisine hem de söz konusu ders ve atölyeye katılan öğrencilerime şükranlarımı sunarım.

İstanbul Şehir Üniversitesi rektörü, değerli hocam Ahmet Ademoğlu’na projeye yönelik teşviklerinden dolayı minnettarım. 2013 yazında projeye ilgili araştırma yapmak üzere Indiana Üniversitesi Merkezi Avrasya Çalışmaları Bölümü’nde bulunmamı sağlayan Kemal Sılay’a ve Indiana Üniversitesi’ne, Columbia Üniversitesi Kütüphanesi’nde bir süre çalışmamı mümkün kılan Brinkley Messick’e ve bu süre zarfında bana izin veren üniversiteme, İstanbul Şehir Üniversitesi ve kıymetli yöneticilerine teşekkür ederim. Akademide maalesef pek bulunmayan huzurlu bir çalışma ortamında bulunmama katkı

sağlayan bölüm başkanım Hatice Aynur ve bölüm arkadaşlarım Fatih Altuğ, Mehmet Fatih Uslu ve Didem Havlioğlu'na müteşekkirim.

İLEM adına proje sürecini takip eden Kadir Budak'a, Yusuf Alpaydın'a, Süleyman Güder'e, Muhammet Turan'a, Zekai Eroğlu'na ve Nuriye Kayar'a özellikle teşekkür ederim. Her biri farklı bir nedenden dolayı projede yer alamadığı halde değişik düzeylerdeki yardımlarından ve katkılarından dolayı Necmettin Kızılkaya'ya, Aslı Niyazioğlu'ya, Günhan Börekçi'ye, İrvin Cemil Schick'e, Semih Atış'e, Hatice Aynur'a, Brett Wilson'a, Abdülhamit Kırmızı'ya, Ayşe Tek Başaran'a, Mehmet Özturan'a, Yavuz Sezer'e, Süleyman Kaya'ya, Hamdi Çilingir'e, Meredith Quinn'e, Mustafa Demiray'a; kimi zaman başka araştırmacılara ulaşmamda yardımlarından dolayı M. Cüneyd Kaya'ya, Necmettin Özkır'a, Mehmet Çiçek'e müteşekkirim. Kimi zaman yardımlarına başvurduğum Murteza Bedir'e, Recep Şentürk'e, Halit Özkan'a, Sami Erdem'e teşekkür ederim.

Arapça konusundaki yardımlarından dolayı Maşuk Yamaç'a, kimi metinlerin çevirisi ve notlandırılması için Sami Arslan ve Mehmet Aktaş'a, bir kısım metinlerin notlandırılması için Ahmet Çelik'e, Farsça birkaç beyte ulaşmamda yardımlarından dolayı Turgay Şafak'a, Süleymaniye Kütüphanesi'yle ilgili kimi konularda yardımlarından dolayı Mehmet Arıkan'a ve Meryem Karabekmez'e minnettarım.

Cârullah Efendi Koleksiyonu'nun bulunduğu Süleymaniye Kütüphanesi'nden derkenar notlarını almamız esnasında kolaylık sağlayan kütüphane müdürü Ömer Kuzgun Bey'e, proje asistanı olarak Cârullah Efendi'nin derkenar notlarını toplayan Mukadder Gezen'e, yazıların son hallerinin tashihini büyük özveriyle yapan İlhan Süzgül'e şükranlarımı sunarım.

Her zamanki gibi yanımda olan ve uzun sürmüş bu çalışmanın da bitmesini sabırla bekleyen eşim Fatime'ye, oğlum Ahmet Burak'a ve kızım Zeynep Helin'e ödenemez bir teşekkür borçluyum.

Berat Açıl
İcadiye, Ocak 2015

Yazarlar Hakkında

Abdullah Taha İmamoğlu, 1979'da İstanbul/Beşiktaş'ta doğdu. 1997'de Kartal Anadolu İmam-Hatip Lisesi'nden 2002'de Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. 2005 yılında Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Anabilim Dalı Hadis Bilim Dalı'nda "Hurmanın Aşılınması/Döllenmesi ile İlgili Rivayetin Tetkik, Tahlil ve Tenkidi" adlı yüksek lisans tezini tamamladı. Ayrıca Almanya'da Tübingen ve Freiburg Üniversitelerinde araştırma yapmak üzere, Ürdün ve Tunus'ta da dil programları için bulundu. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı'nda "Hadis Edebiyatında Kitâbu'l-İmâre'ler ve Sahih-i Müslim Örneği" adlı teziyle 2013 yılında doktorasını tamamladı. Hâlen Trakya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

Ali Benli, 2001 yılında İstanbul İmam-Hatip Lisesi'nden, 2005 yılında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. Aralık 2009'da Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Arap Dili ve Belagati Anabilim Dalında araştırma görevlisi olarak atandı. Aynı anabilim dalında "Sıbeveyhi'nin el-Kitâb'ında Dil Çalışmalarının Başlaması" adlı yüksek lisans tezini 2007 yılında, "Ebû İshâk eş-Şâtıbî'de Nahiv Usulü" adlı doktora tezini 2013 yılında tamamladı. 2010-2011 öğretim yılında Doktora Araştırma bursu ile bir yıl süreliğine Ürdün'de bulundu.

Asım Cüneyd Köksal, 1999 MÜİF mezunu. Aynı üniversitede 2001 yılında yüksek lisans, 2007 yılında doktora eğitimini tamamladı. Çeşitli yayınevlerinde editörlük ve İstanbul Araştırma ve Eğitim Vakfı'nda (İSAR) Akademik Koordinatörlük yaptı. Bazı eğitim kurumlarında İslami ilimlere dair dersler verdi. 2012 yılında İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi'nde Y. Doç. Dr. olarak göreve başladı. 2014 yılında Doçent ünvanını aldı. *Mustafa Asım Köksal: Hayatı ve Hatıraları, Fıkıh Usulünün Mahiyeti ve Gayesi* isimli kitapları mevcuttur. Ayrıca şu eserleri yayıma hazırlamıştır: *Meşrutiyetten Cumhuriyete Makaleler (Elmalılı M. Hamdi Yazır)*, *Kur'an Meali (Mehmed Akif Ersoy) (Recep Şentürk ile birlikte)*, *İslamda Ganimet ve Cariyelik (Şehzade Korkud)*, *Osmanlı Anayasasına Dair (Elmalılı M. Hamdi Yazır)*.

Berat Açıl Lisans, yüksek lisans ve doktora çalışmalarını Boğaziçi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde tamamlayan Berat Açıl, 2010 yılında doktora tezini savunarak doktor unvanını aldı. 2003-2007 yılları arasında Boğaziçi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde araştırma görevlisi, 2007-2009 yılları arasında İstanbul Bilgi niversitesi'nde Türk Dili okutmanı olarak alışan Açıl, 2009'dan bu yana İstanbul Şehir Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde görev yapmaktadır. Osmanlı edebiyatının değişik alanlarında araştırmalar yapmış ve yapmakta olan Berat Açıl; nazım ve nesir, mesnevi, alegori, anlatıbilim, roman kuramı, Osmanlı okuma ve yazma kültürü gibi alanlara ilgi duymakta ve bu konularda araştırmalar yapmaktadır. Açıl'ın çevirileri dışında *Modern Dönemde İşlam'ı ve Osmanlı'yı Yeniden Düşünmek* (Hüseyin Mercan ile birlikte, yay. haz.) ve *Klasik Türk Edebiyatında Alegori* adlı iki kitabı bulunmaktadır. Açıl, *İnsan ve Toplum* dergisinin yayın kurulu üyesidir.

Fatih Usluer, 1999 yılında Boğaziçi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden mezun oldu. 2002 yılında Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales'den master ve 2007 yılında Ecole Pratique des Hautes Etudes-Sorbonne'dan doktora derecesini aldı. 2007 yılından beri TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde Klasik Türk Edebiyatı ve Tasavvuf Edebiyatı dersleri vermektedir. Fatih Usluer, 2009-2010 döneminde Mısır'da Yunus Emre Kültür Merkezi'nde Akademik koordinatör, 2014-2015 döneminde de Harvard niversitesi'nde misafir ğretim yesi olarak çalışmalarını devam ettirmiştir.

Hasan Umut, Boğaziçi niversitesi'nde Endüstri Mühendisliği lisans eğitimi aldı. İstanbul Bilgi niversitesi'nde "İsmail Gelenbevi at the Engineering School: The Ottoman Experience of European Science through Logarithms" başlıklı tezi ile yüksek lisansını tamamladı. Hlihazırda McGill Üniversitesi İşlam Araştırmaları Enstitüsü'nde İşlam ve Osmanlı astronomi tarihi alanında doktorasına devam etmektedir.

İbrahim Halil er, Lisans eğitimini 2004 yılında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde tamamladı. Aynı niversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsü İşlam Felsefesi Bilim Dalı'nda hazırladığı "Ebu Hayyn et-Tevhdi ve Felsefi Kişiliği" başlıklı teziyle 2007 senesinde yüksek lisansını tamamladı. 2010-2011 eğitim yılında McGill Üniversitesi Institute of Islamic Studies'te misafir araştırmacı olarak bulundu. 2014 senesinde "İbn Sn Felsefesinde Suret Anlayışı" başlıklı teziyle İşlam felsefesi doktoru oldu. İlęi alanları arasında İbn Sn Felsefesi, Yeni-Eflatunculuk düşüncesi, İşrt şerhleri geleneği, Fahreddin er-Rzi ve Müteahhir dönem İşlam düşüncesi gibi konular bulunmaktadır. er, hlihazırda İstanbul Medeniyet Üniversitesi Felsefe Bölümünde görev yapmaktadır.

Muhammed Usame Onuş, Mardin'de doğdu. İlk ve orta öğrenimini Gaziantep'te tamamladı. 2011 yılında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. 2013 yılında aynı niversitede "Hırakı'nın el-Muhtasar'ı ve Hanbeli Mezhebine Etkisi" konulu yüksek lisans tezini tamamladı. Marmara niversitesi'nde doktora çalışmalarını sürdüren Onuş, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde İşlam Hukuku Anabilim Dalında araştırma görevlisi olarak görev yapmaktadır.

Özgür Kavak, 1 Mayıs 1978’ de Karamürsel’de doğdu. İzmit İmam-Hatip Lisesi (1995) ve M.Ü. İlahiyat Fakültesi’nden mezun oldu (2000). M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Hukuku bilim dalında yüksek lisansını (2002) ve doktorasını (2009) tamamladı. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nde öğretim üyesi olarak çalıştı (2011-2013). Halen İstanbul Şehir Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi’nde öğretim üyesidir. Akademik çalışma alanları İslam Siyaset Düşüncesi, İslam Modernizmi ve çağdaş Arap Edebiyatı’dır.

Pehlul Düzenli, 1967 Erzurum / Tortum doğumlu. 1992 Mısır el-Ezher İlahiyat Fakültesi mezunu. 1995’de “İstanbul Müftülüğü Kütüphanesinde Bulunan Meşihat Fetvaları” tezi ile yüksek lisansını; 2007’de “Osmanlı Hukukçusu Şeyhülislâm Ebussuûd Efendi ve Fetvaları” tezi ile doktorasını tamamladı. *Âdab ve Erkânıyla Müezzinlik* (Damla Yayınları, 2010); *Kur’ân-ı Kerim’den Aşır-ı Şerifler* (Tahlil Yayınları, 2000); *Şeyhülislâm Ebussuûd Efendi ve Fetvâları* (OSAV, 2012); *Şeyhülislâm Ebussuûd Efendi’nin Ma’rûzât’ı* (Neşir, Klasik yayınları, 2013); *İbn Kayyım el-Cevziyye’nin İ’lâmü’l-muvakkı’nın’ın tercümesi* (Pinar yayınları, 2013) yayınlanmış eserlerinden; *Arapça Türkçe Sözlük* (Edötürlük, Damla Yayınları) ile *Osmanlı Şeyhülislâmlık Kurumu Gayr-i Müslimlerle İlgili Fetvâları* (Derleme, Klasik yayınları) ise yayına hazır eserlerindedir. Çeşitli dergilerde yayınlanmış makaleleri, sempozyumlarda sunulmuş tebliğleri bulunmaktadır. Hâlen Laleli Camii İmam-Hatibi görevini sürdürmektedir.

Sami Arslan, 1981 İstanbul doğumlu. Lisans ve lisansüstü eğitimini İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümü’nde tamamladı. Halen Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Tarih Anabilim Dalı’nda doktorasını yapmaktadır.

Seyfullah Efe, 2001 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nden mezun oldu. 2004 yılında aynı üniversitenin İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı’ndan yüksek lisans ve 2013 yılında doktora derecesi aldı. 2013 yılından bu yana Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır.

Tuba Nur Saraçoğlu, Erzurum’da doğdu, Tercan’da ilkokulu Bursa’da İmam Hatip Lisesi’ni bitirdi. Uludağ Üniversitesi’nde ilahiyat lisans, İslam Tarihi yüksek lisans eğitimi aldı. Halen aynı bölümde İbn Sa’d’ın Siyer Yazıcılığı başlığı ile doktora tezine devam etmekte. Mardin Artuklu Üniversitesi İlahiyat Bilimleri Fakültesi’nde İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalında araştırma görevlisidir. Tarih yazıcılığı, edebiyat ve İslam sanatlarına ilgilidir.